

El moviment obrer guixolenc (1870-1923)

ÀNGEL JIMÉNEZ I NAVARRO

La importància que assolí el moviment obrer a Sant Feliu de Guíxols comença a ser coneguda pels nostres historiadors.

A la segona meitat del segle XIX —concretament a l'últim terç— la indústria surera conegué el moment culminant de la seva expansió econòmica, que es veié correspost per un paral·lel creixement urbànic. D'aquella conjuntura econòmica i social —òptima per als empresaris— se'n creà un mite, el mite de «l'època d'or», «xauxa», «l'arcàdia de fi de segle», etc., que ha arribat fins a nosaltres a través, sobre-

tot, de la literatura de Gaziol que, per exemple, escriví: «En realitat, aquestes provatures d'organització proletària no prosperaren, perquè ningú, fora dels quatre gats que les constituïen, no en sentien la necessitat. Tothom, fos amo o treballador, se la passava tan bé (o estava tan satisfet de com se la passava, que encara és millor), que les temptatives de reivindicació social no prenen empenta: totes feien figa, com coets mullats»¹.

Contra aquesta visió —esdevinguda convencional— des del punt de vista històric avui es va constatant que per als treballadors assalariats —tapers i obrers de la construcció— aquella etapa no fou pas tan bona. I per això mateix, a partir

del 1870 els obrers guixolencs es començaren a organitzar i associar davant un sistema socio-econòmic que els oprimia o discriminava injustament.

Els orígens

Després de l'escissió de l'AIT, la Federació Regional Espanyola de la Primera Internacional —mentre al congrés de Còrdova s'imposava la línia baukunist (1872)— comptava a Sant Feliu amb vuit seccions obreres pertanyents a l'Associació de Teixidors, amb un total de 494 afiliats². I entre 1888 i 1892 obrers guixolencs estigueren en contacte amb l'executiva de la central socia-

lista, UGT. Contacte que, més tard, es perdé³.

D'altra banda, l'11 de febrer de 1892 es constituïen a Sant Feliu les societats d'oficials triadors de taps «La Vanguardia» i la d'oficials tapers «El Progreso»⁴. Després, «El Progreso» esdevingué societat de paletes i «La Labor Corchera» de tapers; ambdues associacions serien protagonistes de la vaga del 1899⁵.

També l'origen del cooperativisme l'hem de relacionar amb el moviment obrer del final de segle, amb la necessitat de resistir davant la carestia de la vida. Així es formaren les cooperatives de consum «La Economía» (1885), «La Guixolense» (1898), «La Unión» (1899), etc. I més clarament connectada amb la reivindicació obrera cal situar la cooperativa de producció de taps «La Reforma» (1889), que dirigí un temps Joaquim Salgas i Bonal —capdavanter anarquista guixolenc— que inicià diverses experiències en aquest sentit, i que dirigí també el setmanari «El Proletario»⁶.

I àdhuc s'ha de fer esment de les societats d'ajuda mútua «Asociación Protectora» (1883), «La Protectora Guixolense», «La Solidaridad», etc., que es constituïren per acarar les seqüeles que comportava la precarietat social de l'obrer.

El 1890 es començà a celebrar públicament la festa del Primer de Maig, amb estendards de «Solidaridad Obrera 1º de Mayo 1890», «Movimiento Universal de Trabajadores», «Viva la Jornada de OCHO HORAS de trabajo», etc.⁷. Així ma-

teix, són ben significatius els temes dels mítings o conferències que es donaven al «Saló Torrent» (Vidal): «Reunión de la clase trabajadora para que las Comisiones de todos los ramos de oficios darán informes sobre la Huelga» (1890), «Consideraciones sobre el estado actual de la clase obrera» (1891), «Buscar el medio más rápido y seguro de facilitar trabajo a los muchos obreros de esta localidad que carecen de él» (1892), «Conseguir procedimientos con las mencionadas ideas y celebrar la liberación de 3 anarquistas de Chicago» (1893)⁸.

És força clar que, com arreu de Catalunya, la ideologia que anava cristal·litzant entre els nostres obrers era l'anarquista.

El 1884 Josep Caparró —que havia obtingut un premi ofert pels socis del casino «La Unión», en un certamen literari, amb el treball «¿Qué puesto debe ocupar el obrero en la sociedad?»— escrivia que el proletariat pretenia «1º La posesión del poder político por la clase trabajadora, 2º La transformación de la propiedad individual o corporativa de los instrumentos de trabajo, en propiedad común de la nación y 3º La constitución de la sociedad sobre la base de la federación económica, de la organización científica del trabajo y de la enseñanza integral para todos los individuos de ambos sexos»⁹.

Aleshores, doncs, l'obrer unia l'alliberament de la seva classe social a la possibilitat de rebre un ensenyament científic i laic. «Lamentamos —diu l'escrit abans ci-

tat— la falta de una ley de instrucción obligatoria, gratuita y laica». D'aquí que ja el 1885 es va poder materialitzar la idea d'establir una escola laica. I la de crear unes classes nocturnes per a adults obrers, amb l'assistència de 170 durant el curs 1893-1894¹⁰. Un gran nombre d'activitats culturals —conferències, certàmens, etc.— eren fomentades pel «Centro Recreativo», pel «Centro Instructivo Obrero» i per les agrupacions lliurepensadores. La biblioteca dels casinos —l'excel·lent del Casino dels Nois, que encara conservem—, les societats corals, etc., serien altres aspectes complementaris de l'esperit que els animava, vers una formació global de la classe obrera.

Així mateix l'anticlericalisme —com també el seu antònim, el clericalisme— havia esdevingut ja una eina ideològica en la lluita de classes, actitud social que els obrers guixolencs compartien amb bona part de la burgesia republicana. Quan finava el segle, 1896, el rector mossèn Jaume Puig havia de reconèixer que ni patrons ni obrers no eren cristians, i qualificava les societats obreres i la premsa d'antireligioses. «Estas publicaciones no son católicas y la mayor parte son democráticas, y éstas son leídas por los obreros»¹¹.

Tanmateix, des del setmanari «El Puerto» hom lamentava que el sentit de justícia i de fraternitat universal que tenia el nostre proletariat exclogués d'alguna manera el catalanisme¹².

Se invita á todos los Ciudadanos de uno y otro sexo á reunión general que tendrá lugar en el Salón de baile de la señora viuda Lloveras, mañana, á la una y media de la tarde, á fin de tratar la posibilidad de establecer Escuelas Laicas.

San Feliu de Guixols, 28 Marzo de 1885.

LA COMISIÓN.

El 1885 s'inaugurà la primera escola racionalista i laica de Sant Feliu.

Un gran nombre d'activitats culturals, com el certamen del 1884, eren fomentades pel "Centro Recreativo".

De la crisi del 1900 a la Setmana Tràgica

Al final de desembre de 1899 «El Progreso» —associació d'obres paletes— convocà la patronal per proposar-los una reducció de la seva jornada laboral. En no comparèixer-hi els patrons, el sindicat prengué unilateralment la resolució de treballar cada dia mitja hora menys, i així ho feren saber als empresaris a través d'una circular. Els burgesos manifestaren llur disconformitat, i els paletes iniciaren una vaga indefinida, a la qual lògicament s'hi sumà «La Unión», societat d'obres manobres.

Pels volts dels mateixos dies de Nadal, l'associació de tapers «La Labor Corchera», concretament la secció de triadors, exigí l'augment i l'anivellació de salari per a tots ells. No va ser acceptada per la patronal aquesta demanda, i tots els tapers decidiren també anar a la vaga. Per la seva banda, els empresaris tancaren les fàbriques el dia 2 de gener de 1900.

Com que l'aturada —es parla de més de 4.000 vaguistes— s'allargava, a mitjan gener feren acte de presència a Sant Feliu treballadors forasters, la majoria procedents de

València, que els mestres d'obres havien fet venir. No caldrà dir que semblant iniciativa enverinà encara més la situació. Es produïren avallots, pallisses, detencions, etc. Amb això, augmentà en nombre la presència de la guàrdia civil, i hom prohibí qualsevol tipus de reunió.

A la fi de febrer, les coses continuaven igual. Negociacions que no conduïen a res, escampada de fulls solts, publicació de «La Redención Obrera» —portaveu de les societats obreres—, etc. El 14 de març s'organitzà una manifestació de vaguistes que intentà de dialogar amb l'alcalde. Les forces d'ordre públic intervingueren i començà una batalla campal, que acabà amb la mort, per trets de la guàrdia civil, de l'obrer Joan Soler i Font.

Sota el temor de les bales i acomplint les ordres del tinent coronel de la guàrdia civil, Sr. Emili Molas, el 16 de març s'obriren de nou les fàbriques i els obrers retornaren a la feina¹³.

Si valoréssim provisionalment l'eficàcia de la vaga, l'hauríem de considerar perduda en part per als treballadors, en el sentit que no aconseguiren tot el que s'havien proposat. Tot amb tot, la patronal a partir de llavors es veié obligada a reconèixer l'existència d'uns sindicats amb els quals havia de comptar.

Immediatament després d'aquesta crisi, la lluita prosseguí d'una altra forma. Pel novembre de 1900 onze obrers foren detinguts i conduïts a la Bisbal, per la qual cosa les seves associacions es tornaren a reunir i es feren solidàries¹⁴. L'estira i arronsa entre patronal i sindicats, amb les seves respectives amenaces, continuà al llarg de tot aquest primer decenni de segle.

El 1909 la indústria del suro havia entrat en una fase de contracció

Làpida del nínxol de l'obrer Joan Soler i Font, de la societat sindical "El Progreso".

econòmica. Hi havia més atur i augmentava el cost de la vida. A més, l'absurda guerra del Marroc, amb la mobilització de reservistes, venia a esperonar el sentiment antimilitarista i anticlerical de la nostra gent, que veien l'Església com la justificadora de l'ordre social establert i corresponsable d'aquella opressió quan, per exemple, disposava que es fessin pregàries «con el fin de atraer la protección y bendiciones del cielo sobre el heroico Ejército español que en el Rif defiende el honor de nuestra amada Patria»¹⁵.

Les primeres setmanes de juliol s'intensificà la campanya contra la guerra i es convocà els treballadors a una vaga general. El diumenge, 25 de juliol, aparegueren pels carrers de Sant Feliu pasquins que invitaven a la vaga general. I, en efecte, el dilluns següent els obrers guixolencs secundaren la convocatòria. L'inici de la vaga prengué un caire absolutament pacífic i la manifestació fou molt nombrosa. Aquell primer dia només l'empresari Charles Panzin protagonitzà un acte de violència. Una comissió d'obrers s'entrevistà amb l'alcalde, Josep Irla, i amb els regidors reunits en sessió permanent i manifestaren la seva protesta contra la guerra del Marroc i contra l'agressió de què havien estat objecte per part del Sr. Charles.

El dimecres 28, les manifestacions populars i les concentracions a la plaça continuaven. No es sabia què fer i es perdia l'actitud pacífica dels primers dies. Aquell matí es calà foc a l'església de Sant Joan i al col·legi dels Hermanos, el qual també fou saquejat. Els aparells de l'estació telegràfica varen ser destruïts, el tren no circulava i la ciutat estava a les fosques.

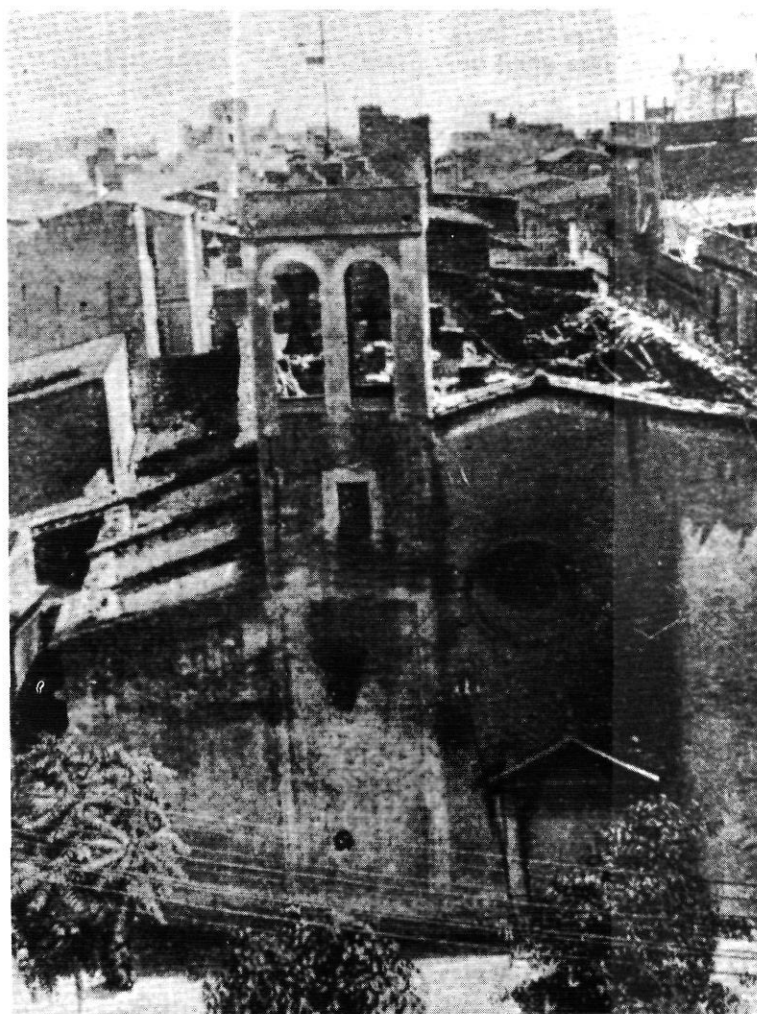
Després, es succeïren dies de repressió. Més de vint-i-cinc treballadors varen ser detinguts, es clausurà l'escola laica —l'escola Horaciana— i el «Centro Instructivo Obrero».

Mentrestant, va començar una campanya llarga en pro de l'amnistia per als presos guixolencs¹⁶.

De la Guerra Gran a la Dictadura de Primo de Rivera

Potser cal començar remarcant breument quelcom del marc polític i econòmic d'aquest període.

De la Setmana Tràgica a la Dictadura de Primo de Rivera s'accentuà a tot l'Estat espanyol la inestabilitat política.

1909. El dimecres, 28 de juliol, l'església de Sant Joan va ser cremada. Restà totalment destruïda.

*Mossèn Sants Boada i
Calsada desenvolupà a
Sant Feliu una gran
activitat social.*

Tanmateix, malgrat el retrocés general de la UFNR, ací continuava l'hegemonia dels federals enfront de la Lliga i del Partit Radical. Els Irla, Duran, Mas, Piñol, Planellas, etc. dominaven la política local. En Salvador Albert —escriptor i secretari de la Cambra de Comerç— seria diputat a Corts pràcticament de manera vitalícia després de la seva primera i àmplia victòria sobre Cambó el 1910. I Josep Irla, com a diputat provincial de la Mancomunitat, donava a conèixer la seva personalitat política més enllà del seu poble.

D'altra banda, els efectes negatius de la Primera Guerra Mundial sobre la indústria suro-tapera es feien evidents. Amb el bloqueig marítim es reduïren les exportacions als països europeus, en uns moments de reconversió del sector que, a més, encara era afectat per l'eterna qüestió aranzelària entre productors i industrials i la competència estrangera.

Conseqüències: acomiadaments i atur. 773 obrers sense feina el 1915 i més de 1.400 sis anys més tard. Mentre, el procés inflacionista implicava la manca d'aliments bàsics com la farina, l'especulació i l'augment de preus.

També l'Església Catòlica, encara que amb notable retard, es començà a plantejar la qüestió social i, d'alguna manera, va intentar d'irrompre dins del moviment obrer que s'allunyava cada vegada més de la seva influència.

Un dels intents més coneguts per assegurar la presència de l'Església al món obrer fou la tasca del jesuïta P. Antoni Vicent, formant els Cercles Obrers Catòlics amb patrons (socis protectors) i obrers, com una mena de corporacions gremials. «Som germans tots, rics i pobres, fora lluites i rancors...» deia el seu himne. Es pretenia, per tant, agermanar cristianament les dues classes socials antagoniques.

En relació amb aquestes experiències, trobem a Sant Feliu dos sacerdots: Mn. Pere Dausà i Arxer de l'«estanc de Sant Joan» i Mn. Sants Boada i Calsada. Tanmateix, a Sant Feliu només desenvolupà la seva pastoral social mossèn Sants qui, ordenat prevere el 1905, començà immediatament la seva tas-

ca, copiosa i ensems controvertida. Fundà l'Ateneu Social (1907), una cooperativa de consum (1908) i una altra de producció de capses de suro aglomerat, el Patronat d'Obres (1917), una caixa d'estalvis, etc. Promogué setmanes socials, conferències i classes nocturnes. L'objectiu de totes aquestes activitats era la «solució de la qüestió social», que Mn. Sants definia així: «L'organització que ha de donar-se a la societat per tal de satisfer les exigències racionals de totes les classes socials, en la mesura que ho permetin les naturals imperfeccions de les coses humanes». I no estava gens d'acord amb alguns criteris, equivocats segons ell, que sostenien molts catòlics del seu temps: «Una part catòlica pertanyent a les classes acomodades ha mirat amb desafecte les reivindicacions obreres. La societat no catòlica s'havia arribat a forjar no sé quin pensament del cristianisme, que a la societat més democràtica (l'Església) la consideraven antide-mocràtica, a la societat abolidora de l'esclavitud, estimulant l'esclavatge».

Cristianisme i democràcia eren dos conceptes que de cap manera estaven renyits, ans tot el contrari; i les reivindicacions obreres no eren *per se* anticristianes ¹⁷.

Diffícil és avaluar ara, en la mesura que això és possible, els resultats del seu apostolat social. D'una banda, la personalitat i l'obra de Mn. Sants va ser molt criticada per una bona part dels mateixos catòlics, laics, sacerdots i religiosos; mentre que alguns representants de la dreta catalanista i clerical de Sant Feliu no solament li donaren suport, sinó que exerciren càrrecs directius en les seves institucions.

D'altra banda, sembla que aquestes entitats confessionals augmentaren la confusió i la divisió dins del moviment obrer; i, malgrat la bona voluntat de Mn. Sants, tampoc no resultaren gaire útils com a mitjà d'evangelització.

Durant aquest segon decenni i en aquest context que hem intentat d'esbossar, les societats obreres emprengueren el difícil camí —pels temps continuats de clandestinitat— vers la constitució de la Federació Local de Sindicats —CNT— amb domicili social al carrer de Sant Fèlix Màrtir.

El 1916 ja eren vuit les societats que constituïen la Federació, amb un total de 613 obrers associats ¹⁸.

Al Congrés de Sants (1918)

Producte	1915	1920
Pa (1 quilo)	0,50 ptes.	1,— ptes.
Farina (11,5 quilos)	6,90 (5,50 al 1914)	12,— ptes.
Vedella (1 quilo)	2,25 ptes.	4,50 ptes.
Bacallà (1 quilo)	1,90 ptes.	3,— ptes.
Patates (1 quilo)	0,16 ptes.	0,50 ptes.
Llet (1 litre)	0,50 ptes.	0,80 ptes.
Oli (1 litre)	1,40 ptes.	2,70 ptes.
Sucre (1 quilo)	1,37 ptes.	2,50 ptes.
Vi (1 litre)	0,60 ptes.	0,80 ptes.
Carbó (11,5 quilos)	1,20 ptes.	3,25 ptes.
Ous (dotzena)	1,80 ptes.	5,— ptes.

(Segons les dades que l'Ajuntament de Sant Feliu trametia a Estadística de l'Institut de Reformes Socials).

Joan Claramunt detenia la representació del Sindicat Local ¹⁹, i al Novetats es féu un acte públic per explicar els acords del Congrés. No essent possible l'assistència de Salvador Seguí, que era molt esperat, informaren J. Rovira, F. Montagudo i C. Piñón ²⁰.

El 1919 restà definitivament constituïda la Federació amb els següents sindicats i juntes respectives:

D'obersers tapers, «LA LUCHA»: Joaquim Raurich, president, Pere Garbera, Francesc Isgleas, secretari, Joan Ventura, Salvador Gispert, Joan Font, Pere Suñer, Josep Aleña i Antoni Oliveras.

D'obersers flequers, «LA PROTECCION»: Ramon Llosa, Martí Bartrina, Lluís Torres, Joan Dardé, Miquel Molas, Francesc Llach.

D'obersers cambrers, «LA RAZON»: Rafel Basart, Sireno Vicens, Joan Arnau, Hipòlit Freixenet, Miquel Deulofeu, Ramon Saurí i Leongi Donatiu.

D'obersers carregadors i descarregadors, «1º DE MAYO»: Emili Saliné, Florenci Liñón, Miquel Asins, Pere Cortés, Joan Cateura, Baltasar Bas, Manel Dalmau, Francesc Astort i Josep Soler.

D'obersers carreters, «LA TRALLA»: Joan Massa, Josep Prats, Joan Caballé, Miquel Posiello, Narcís Anglada, Martí Tauler, Miquel Casadevall, Pere Culubret i Enric Gispert.

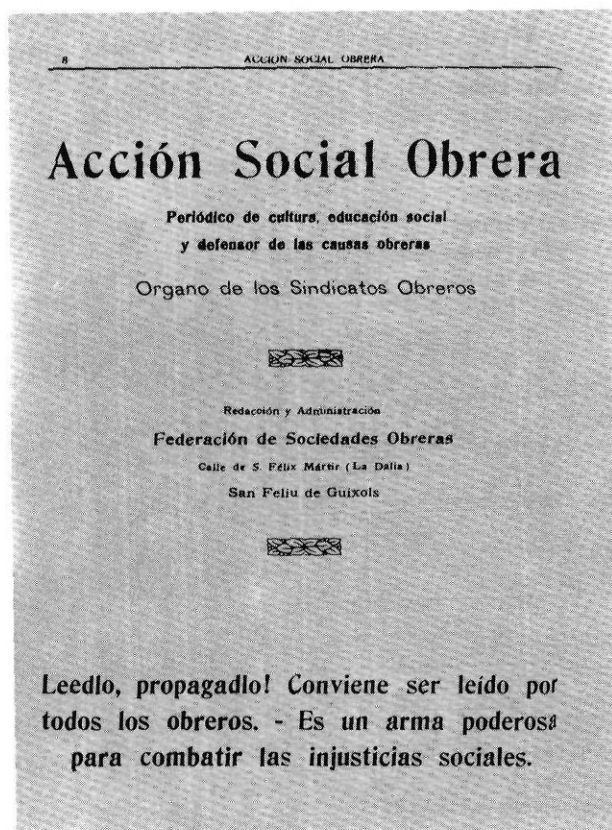
D'obersers d'oficis diversos, «EL OBRERO MODERNO»: Domènec Burchelo, Alexandre Cutrinas, Agustí Fanol, Josep Sastre, Lluís Cunillera, Josep Margarit, Joan Clara, Josep Aiguavella, Josep Casagran i Jaume Vila.

Sindicat Únic del Ram de la Construcció: Francesc Llapart, Manel Bigas, Enric Prats, Àngel Patxot, Fèlix Rams, Isidre Fonoll, Amador Pau, Feliu Fàbregas, Josep Janés, Joan Planas, Silvestre Isern, Leopold Mascort, Benet Bussot, Rossend Cacàs i Roderic Oliver.

D'obersers de la dependència Mercantil: Jaume Colomé, Raimon Vancells, Sebastià Mestres, Emili Feliu, Pere Gispert, Lluís Bañeras, Lluís Gruart i Ramir Sarrinat.

Segells de les societats obreres que constituïren la primera Federació de Sindicats.

"Acción Social Obrera",
setmanari confederal,
portaveu de la Federació.

D'obriers barbers, «PROGRESO»; Jeroni Sagarruy, Ramon Casa, Jaume Vidal, Eusebi Vilaret, Ferran Roqué, Projecte Tarinas i Josep Remus.

Sindicat d'obreres teixidores «LA LANZADERA»: Joan Llauneta, Isabel Johera, Adela Colomer i Dolors Asins.

De forma semblant anaren en augment les institucions d'ajuda mútua, «La Previsión Guixolense», «La Juventud Guixolense», «Montepío Guixolense», «La Unión», «La Benéfica Guixolense», «La Guixolense», «La Nueva Guixolense» i «La Reformada», amb un total de 3.703 associats l'any 1916²¹.

Moltes d'aquestes entitats eren formades per dones. No és pas estrany, puix que ens consta que la feixugor de la lluita obrera era sostinguda més vitalment per les dones guixolenques. I si l'home treballava en pèssimes condicions labo-

rals, la dona obrera ho feia en pitjors circumstàncies encara. El 1915, 50 dones treballaven en els teixits 57 hores setmanals i cobraven un sou de 16,50 pessetes; mentre que els homes, que treballaven allà mateix i les mateixes hores, cobraven 36 pessetes. 2. 182 dones treballaven a la indústria tapera 57 hores setmanals, cobrant 17 pessetes; en canvi, per la mateixa jornada laboral, els oficials cobraven 30 pessetes, els peons 21 i els aprenents 6 pessetes. I aquesta desproporció salarial entre homes i dones es repeteix, que a nosaltres ens consti documentalment, fins a la Segona República.

Durant aquest període, els sindicalistes, a més, continuaven intentant difondre les seves idees a través de l'escola racionalista, l'Horaciana, —mai amb excés de matrícula—, per conferències que preparava la societat «Recreativa Obrera Germinal» i per la premsa. El 22

de març de 1919 es publicà a Sant Feliu l'«Acción Social Obrera» —a partir del nº 49—, òrgan dels sindicats obrers i del qual en fou primer director Joaquim Raurich. També utilitzaven el setmanari federal «El Programa», pel que fa sobretot a les notícies obreres locals²².

En una conjuntura socio-econòmica i política en crisi i amb uns sindicats forts, s'intensificaren les mobilitzacions per a la reivindicació obrera. Massivament s'anà a la vaga del 1917, fins que una setmana després —amb la ciutat ocupada per la guàrdia civil i l'exèrcit— se'ls obliga a reprendre la feina²³.

I del 1918 al 1923 la lluita obrera, ultra aconseguir l'augment de sou, continuà tenint com a objectiu la reducció de la jornada laboral²⁴.

Després, des de la repressió i la clandestinitat de la dictadura de Primo de Rivera s'arribà a l'experiència de pràctica revolucionària del 1936-1937²⁵.

Més de dues mil dones treballaven a la indústria suro-tapera en condicions laborals molt pitjors que l'home.

Acabem aquests apunts remarcant que la història del moviment obrer guixolenc és la mateixa història de la Federació Local de Sindicats Obrers —CNT—, i que es dona aquesta coincidència perquè aquí —almenys fins al 1936— no va existir cap altre sindicat ni partit polític suficientment representatiu que agrupés i defensés els interessos de la classe obrera.

NOTES

1. GAZIEL, *Obres Completes*. Ed. Selecta. Barcelona 1970. Pàg. 295.
2. J. TERMES, *Anarquismo y sindicalismo en España*. La Primera Internacional (1864-1881). Pàg. 155, 221 n., 287 i 295. Ed. Ariel, 1972.
3. P. CORNELLÀ, *La Unió General de Treballadors a les comarques gironines*, «Revista de Girona», n° 109, 1984.
4. AHMSFG, Sec. XVI, n° 5.
5. AHMSFG, Sec. X, n° 105.
6. A. JIMÉNEZ, *Moviment cooperatiu a Sant Feliu de Guíxols (1885-1939)*. «Publicacions de l'Institut del Baix Empordà», n° 2. 1983.
7. AHMSFG, Governació 6, classificació provisional.
8. AHMSFG, Sec. XVI, n° 5.
9. *Certamen Literario*. Centro Recreativo de San Feliu de Guíxols, 1884.
10. AHMSFG, Sec. XVI, n° 5.
11. ADG, Enquesta de 1896.
12. «El Puerto», n° 100, 1-XII-1900.
13. «El Puerto», n° 53-69. Sec. X, n° 106-108. M. A. (78).
14. «El Programa», n° 27, 25-XI-1900.
15. Boletín oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona. 9-VII-1909. Circular ordenado oración «tempore belli».
16. AHMSFG, Sec. X, n° 128 i s. «El Programa», n° 321 i s.
17. Arxiu Cooperativa de Mn. Sants Boada.
18. AHMSFG, Sec. XIV, n° 14.
19. *Comicios históricos de la CNT*. Toulouse, 1957.
20. «El Programa», n° 778, 21-XII-1918.
21. AHMSFG, Sec. XIV, n° 14.
22. Id.
23. A. JIMÉNEZ, *Cop d'estat a Sant Feliu de Guíxols*. Agost de 1917. «Es Corcó», abril, 1981.
24. S. HERNANDEZ I BAGUÉ, *La jornada de vuit hores a Sant Feliu de Guíxols, el 1919*. Assemblée Intercomarcal d'estudiosos. 1977.
25. A. JIMÉNEZ, *Política de col·lectivitzacions assajada per la CNT-FAI a Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil*. La guerra civil a les comarques gironines (1936-1939), Quadern del Cercle, n° 2.

Àngel Jiménez és historiador.